

Леся Панів, аспірантка кафедри слов'янських мов
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

РОЗМОВНИЙ ДИСКУРС: ДО ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті подано загальну характеристику сучасної емотивно забарвленої розмовної німецької мови. Розглянуто особливості розмовної мови, яка твориться за участю багатьох емоційних конструкцій (речення різних типів, текст).

Постановка проблеми. Дослідження мовних формул є основною і найбільш раціональною формою вивчення іноземних мов.

Практичний напрямок передбачає формування навичок реалізації різноманітних функцій мови у розмовному жанрі. Важливе місце серед інших функцій мови у розмовному стилі посідає її емотивна (емоційна) функція. При цьому необхідним є цілеспрямоване вивчення всієї сукупності мовних засобів, які передають емоційне і оцінювальне ставлення мовця до висловлювання, що і є змістом емотивної функції будь-якої мови.

Добре відомо, що ціла низка мовних одиниць, поряд із денотативним змістом, передають численні емоції, незалежно від контексту. Тому необхідно формувати вміння реалізувати засобами мови своє емоційне і оцінювальне ставлення до висловлюваного, а разом із цим емоційно впливати на співрозмовника у відповідній комунікативній ситуації.

На рівні лексем йдеться про розряди слів, до структури значення яких належать оцінювання та емоційність, які творяться за допомогою вигуків, вигуківих слів і виразів (так званих “вторинних вигуків”), емоційно-підсилювальних прислівників, часток, модальних слів, окличних займенників, займенникових слів тощо. Всі ці розряди слів отримали назву “емотивна (емоційна) лексика”.

На рівні синтаксису емоційність виявляється у структурі словосполучень, простого і складного речень, будучи постійним елементом у системі їх значень.

Синтаксичні засоби вираження емотивно-оцінювальних відношень у німецькій розмовній мові доволі різноманітні і представлені комплексом різноструктурних речень всіх комунікативних типів. Virізняючись розмаїттям, емоційно-оцінювальні конструкції широко використовуються в німецькій розмовній мові. Як точно помітив В.Девкін, “вони надають мові

живучості й образності, а саме це є характерною рисою розмовної мови на відміну від писемної” [2, 53 – 58].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емотивний аспект розмовної німецької мови досліджено у працях П. Вдовиченка (фразеологічні конструкції), В. Девкіна (особливості розмовної мови), В. Єгорова (синтаксис німецької розмовної мови), Ю. Малиновича (окличні речення у сучасній німецькій мові), Л. Михайлова (граматика німецької діалогічної мови), Р. Сакієвої (емоційна розмовна мова) та інших.

Мета статті – довести, що розмовна німецька мова твориться за участю численних емотивних компонентів (простих і складних речень та тексту), які створюють неповторне емоційне тло висловлювань.

Виклад основного матеріалу. При відтворенні дійсності у свідомості людини активна роль належить емоційному сприйняттю людиною навколишнього світу.

Добре відомо, що у мовах існують типові структури, у яких емоційне значення переважає над іншими і виступає компонентом значення в реченні, реалізуючи певні емоції.

Характер номінації, який залежить від багатьох факторів, пов'язаний також і з емоційним станом мовця. Людина сама відбирає із арсеналу мовних засобів (моделей речень і типових структур) ту конструкцію, яка найкраще віддзеркалює її емоційний стан, відповідає завданням комунікації.

Зрозуміло, що конструкція з емоційним значенням, відібрана для розв'язання комунікативного завдання, повинна мати свої структурні особливості.

Найбільш універсальним засобом вираження емоційного значення є інтонація людини. За допомогою інтонації будь-яке висловлювання може набути характеру модально-емоційного

РОЗМОВНИЙ ДИСКУРС: ДО ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

речення із всіма інтонаційно можливими значеннями: питання, підвищеної сили голосу, відмови, натяку, сорому, подиву тощо. Проте у письмовому оформленні висловлювань недостатньо лише інтонаційного фактора для позначення емоційності. Для цього буде потрібна взаємодія інтонації з іншими мовними засобами, типу розділових знаків, емоційних суфіксів, оцінювальних слів, словосполучень і конструкцій.

Розглянемо типи емоційних конструкцій простого речення, що є найбільш поширеними у використанні в сучасній німецькій розмовній мові.

Це емоційно забарвлена конструкція, у якій головними ознаками є такі: препозиція особової форми дієслова, інтонація, оцінювальне значення предикативу:

A: – Mit Gemeinschaffssin kriege ich die Familie nicht satt!

B: – Hergott, bist du starrköpfig!

Супутниками такої конструкції іноді виступають вигуки типу: Gott, Herrgott, Mann, Junge, Mensch та ін., наприклад: Mein Gott, ist das ja schön! Ist die schön!

Тоді у складі емоційної конструкції наявні підсилювальні частки, наприклад: Ist das aber komisch!

В основі емоційно забарвленої конструкції, як правило, закладено модель речення з іменними присудками, оскільки саме через оцінку ознаки відбувається становлення емоційної конструкції. Тому наявність оцінювального слова у функції предикативу не є обов'язковою умовою для досліджуваної емоційної конструкції, наприклад:

Mann, waren das Zeiten! Und was alles weiter kam!

Речення з повнозначним дієсловом, позбавленим емоційного значення, в німецькій мові трапляються не часто, наприклад:

Haben wir gelacht! Habe ich gestaunt, Junge, Junge!

Емоційно забарвлені конструкції з препозицією предикативу (складеного іменного присудка) – прикметника, іменника, інфінітиву (при дієслівному присудку) залежно від лексичного наповнення цих конструкцій (із порушенням порядку слів) передають ті чи інші позитивні (негативні) емоції, наприклад:

Himmlisch ist das! Anzeigen werde ich dich!

Відомо, що в німецькій мові сталим структурним компонентом речення є змінна форма дієслова. Проте існують емоційні конструкції, у яких одним із головних засобів вираження емоційного значення є відсутність дієслова. Вагому роль тут відіграє інтонація. Наприклад:

Sie Dreckscher! Unsicheres Element dieser Wenzloff! [5, 16].

Бездієслівні емоційно забарвлені конструкції можна поділити на дві групи:

а) конструкції зі збереженою звичайною логічною послідовністю компонентів висловлювання і наявністю інтонації з паузами між ними. Тут предикативами функціонують оцінювальні слова, наприклад:

Du Faulpelz! Ich Dusselkopf! Du Taugenichts!

б) емоційні конструкції із препозицією предикативу, наприклад:

Yiel zu knickrig diese Bande! Ein wunderbaren Mensch dein Yater!

Емоційно забарвленими є також бездієслівні конструкції типу:

Ich ein Drückberger! Du ein Faulpelz!

У сучасній німецькій мові представлені дві структурні групи емоційних конструкцій даного типу. По-перше, це конструкції, у яких емоційність виникає на основі несумісності значень носія і його ознаки. З точки зору одного із співрозмовників ознака не може бути приписаною її носію. Співвіднесеність обох частин висловлювання (за відсутності зв'язку) здійснюється за допомогою інтонації, наприклад:

Ich ein Dieb! Ein Kressekretär pessimistisch!

По-друге, конструкції, у яких засобом зв'язку чи протиставленням ознаки, предмета чи особи є сполучник und: Ich und Lügner?

Питальна інтонація, яка зазвичай супроводжує таке висловлювання, передає не питання, а емоційність, тобто здивування, обурення, сумнів тощо. Наприклад: Ich und überheblich? Schönhusen und Sozialist?

Емоційно забарвленими є конструкції, у яких засобами підсилення ознаки якості є питальні займенникові слова. Їхня функція тут не запитання, а підсилення емоційного значення. Постійними ознаками схожих емоційних конструкцій є оклична інтонація та наявність слів-підсилювачів і оцінювальних слів. Такі конструкції поділяються на односкладові емоційні конструкції та двоскладові. Наведемо приклади:

а) односкладові:

Wie interessant! Was für ein ekelhafter Quatsch! So ein Mist, so ein elender Mist?

б) двоскладові емоційні конструкції, наприклад: So ein Kerl bist du! Wie gewissenslos ist das von dir!

Емоційне значення досліджуваних конструкцій передається інтонацією.

Фразеологічні емоційно забарвлені конструкції (емоційні за своєю природою) різняться постійним місцерозташуванням компонентів висловлювання.

РОЗМОВНИЙ ДИСКУРС: ДО ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Це надає їм характеру постійно відтворюваних структур. В німецькій мові є три групи подібних емоційних конструкцій.

Це емоційні конструкції з типовими словами und, ob, und wie, наприклад:

A: – Der kömmt sich um dich, oder?

B: – Und ob der sich kömmt!

A: – Los, komm! Oder willst du nicht?

B: – Und wie! Und wie ich will!

Вони мають структуру додаткового речення, але не є ними. Послідовність компонентів цих конструкцій суворо визначена. Цариною їх використання є діалогічне мовлення. Вони як правило, є реакцією на попереднє висловлювання, звідси й запозиченість лексичного складу попередньої репліки.

У таких конструкціях, окрім типових слів, усі компоненти замінні, вони можуть бути навіть не вираженими, як це проілюстровано з und wie.

Це також конструкції типу: Daß ich nicht lache! – Це не смішно!

Вони мають певну комунікативну мету – висловлення, як правило, негативної емоційної оцінки попереднього висловлювання. Наприклад:

A. – Und wenn es bei Herrn Steinmann klappt, geht die Sache hier in Ordnung.

B. – In Ordnung? Daß ich nicht lache! In Unordnung geht das!

Постійною ознакою конструкції типу “Du bist vielleicht naiv! – Ну й наївний же ти!” є наявність типового модального слова vielleicht, але українською його перекласти неможливо. В емоційній конструкції слово vielleicht створює, як правило, іронічно-негативне емоційне значення, наприклад:

A. – Wenn wir Glück haben, sing wir jetzt irgendwann im August dran.

B. – Im August? Das ich nicht lache! Du bist vielleicht naiv! – höhnte Kieper.

- Junge, junge du stellst vielleicht Behauptungen auf!

- Un ob!

Heiko lachte kurz auf: “Du hast vielleicht Schnapsideen! Du wirst nie tun können was du willst”.

Und dann verschwand er mit ihr. Heiko hat vielleicht getobt!

Українським еквівалентом цієї конструкції є емоційно забарвлене висловлювання із “Ну й...”, наприклад:

Du hast vielleicht Schnapsideen! – Ну й ідеї у тебе!

У німецькій розмовній мові часто вживаються поширені емоційні конструкції із наказовим

значенням, із постпозицією сполучника дав, наприклад: Daß du sofort nach Hause Kommst! – “Щоб ти зараз же йшов додому!”

Розглянемо деякі типи складнопідрядних речень, що включають емоційне значення як компонент своєї змістової структури. Носієм емоційного значення є складнопідрядні речення з додатковим предикативним і суб’єктивним, додатковим означальним і доповнювальним реченням.

Якщо у перелічених типах складнопідрядних речень про характер висловлювання емоцій сигналізують оцінювальні предикативні слова kommissch, herrlich, großartig, то у псевдододаткових – характер висловлення емоції легко підказується комунікативною ситуацією. Порівняймо:

Interessant, daß du sofort verschwindest! – Цікаво, що ти тут же ж зникаєш!

Schade, daß ich dich nie wiedersehe! – Шкода, що я ніколи більше не побачу тебе!

Чим вищий ступінь еліптизації складу головної частини, тим емоційніше висловлювання. Наприклад:

Wie sie alles weiß! – Як це вона усе знає!

Wie er bloß alles schafft! – Як це все йому вдається!

У сучасній німецькій розмовній мові можна виокремити структурні типи складнопідрядних речень, що мають узуальне емоційне значення, наприклад:

a) Schün, daß du zeitig da bist! – Добре, що ти вчасно прийшов!

b) Schön nist, daß du zeitig da bist! – Добре те, що ти вчасно прийшов!

d) Du bist es, der zeitig gerom – men ist! – Це ж ти, котрий вчасно прийшов!

Наведені типи емоційних конструкцій у розмовній мові широко розповсюджені. Вони різноманітні за своєю структурою. Дві перші емоційні конструкції (як варіанти з емоційним значенням) належать до вихідної моделі:

Wie schön (ist), daß du zeitig da bist! – Як добре, що ти вчасно тут!

[5, 16].

При повному висловленні усіх компонентів складнопідрядне речення з додатковим суб’єктивним не має емоційного значення. Лише при відповідній інтонації воно може набути його okazionalно.

Емоційно забарвленими є складнопідрядні речення із препозицією і daß у препозиції.

Еліптизація (відсутність предикативу у головній частині), порядок слів у схожих реченнях підвищує ступінь їх емоційності, наприклад:

РОЗМОВНИЙ ДИСКУРС: ДО ПРОБЛЕМИ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Furchtbar, daß du spät kommst! = Das du spät kommst, ist furchtbar!

У складнопідрядних реченнях з додатковим емоційно забарвленим словом типу:

Gut, daß du gekommen bist! – Добре, що ти прийшов!

Nett, daß man dich wiedersieht! – Прекрасно, що тебе знову можна бачити!

Емоційне значення створюється у результаті оцінки того, хто говорить, до дійсності, що виражена предикативним словом: kommen – приходити – (твій прихід тішить, це добре).

Емоційне значення здебільшого передається структурно-семантичним способом:

а) препозицією головної частини: Gut, daß ich dich habe!

б) наявністю предикативного слова оцінювального значення типу:

Gut, nett, erstaunlich, herlich тощо;

в) вилучення головної частини складнопідрядного речення:

Daß du gekommen bist!

г) відповідною інтонацією, викликану, перш за все, препозицією актуалізованої ознаки, наприклад:

Lächerlich, was er von mir verlangte! – Смішно, що він від мене вимагав!

Großartig, wie das geklappt hatte! – Чудово, що це вдалося!

Емоційного значення набуває складнопідрядне речення у зв'язку зі структурними змінами, а саме при вилученні будь-якого елемента у його головній частині.

Складнопідрядне речення з препозицією головної частини можна замінити менш емоційним псевдододатковим реченням у постпозиції з daß, wie + оцінювальне слово. Наприклад:

Klar, daß du Vater wirst! – Daß du Vater wirst, ist klar... Hübsch, daß auch Hubert weiter tanzen möchte. Wie hübsch, daß auch Hubert weiter tanzen möchte! тощо.

У них беруть участь ті самі засоби вираження емоційного значення: препозиція головної частини, оцінювальне слово, еліптизація, інтонаційний малюнок. Але, на відміну від попереднього складнопідрядного речення, цей тип речення має більшу емоційну насиченість, тобто дане значення виникає у результаті наявності при оцінювальному слові інтенсификатора wie:

Wie großartig (Wie hübsch), daß auch Hubert weiter tanzen möchte!

Серед згаданих типів складнопідрядних речень менш виражену емоційну забарвленість має складнопідрядне речення типу:

Klar, daß du Vater wirst! – Зрозуміло, що ти станеш батьком!

Це зумовлено ступенем еліптизації головної частини складнопідрядного речення. Усі інші емоційні фактори, як і в попередніх типах, продовжують діяти.

Найвищий ступінь емоційності мають “псевдододаткові речення”, типу: Daß du gekommen bist! – Чудово, що ти прийшов!

Широко вживаються у німецькій розмовній мові емоційно забарвлені речення із препозицією дав з наказовим значенням:

Dav du bald zu Hause bist! – Щоб ти швидко був удома!

У схожих реченнях яскраво виражено погрозу, значення, яке знаходиться у словесно не вираженій частині складнопідрядного речення: “Щоб ти зробив те, про що я кажу, інакше... (буде тобі погано!)”.

Емоційно забарвленими є складнопідрядні речення із препозицією підрядної частини та із was у підрядній частині. Наприклад:

Unsinn, was er hier plaudert! – Дурниця те, що він тут верзе!

У цих реченнях was не є питальним словом, воно лише конкретизує те, про що йдеться у головній частині, наприклад:

Interessant, was er sagt! Lächerlich, was du da erzählst!

Поширені також емоційно забарвлені складнопідрядні речення із заперечувальним nicht у препозиції і дав у додатковій частині, наприклад:

Nicht, daß du mir vor die Augen kommst!

Nicht, daß du in dem Kindergarten weinst!

У подібних реченнях категоричне заперечення підсилюється місцем у реченні слова nicht у головній частині, а речення набуває значення категоричної заборони того, про що йдеться у додатковій частині.

Емоційно забарвлені складнопідрядні речення із als ob у препозиції використовуються для вираження заперечення того, про що йдеться у реченні з відтінками незадоволення, докору, непорозуміння, наприклад:

Als ob du das Buch gelesen hast!

Als ob du mit mir irgend wohin ausgehst!

Використані із запереченням nicht чи kein, ці речення набувають емоційного ствердження. Наприклад:

Als ob er keine Fahrkarten hat! Als ob sie das nicht gemacht hat!

Псевдододаткові складнопідрядні речення із und ob завжди емоційно забарвлені, наприклад: Und ob ich mitkommen wollte! Und ob er mich liebt! Und ob ich gern lese!

